

«Guds hjerte» og «menneskets sjel»

Noen tanker etter lesning av en 25 år gammel tekst

Av Leif Gunnar Engedal

Bakgrunn og sammenheng

Jeg husker det ennå nokså klart: Vi drev på med idémyldring og planlegging av 100-årsjubileet for sjelesørgeren Einar Lundbys fødsel. Tidlig ble vi enige om at jubileet også måtte markeres i vårt eget tidsskrift. Resultatet ble et fyldig dobbeltnummer – Tidsskrift for Sjelesorg nr. 2–3/1994. Hensikten var først og fremst å gi et mangefasettert portrett av Lundbys særegne person og det livet han levde som forkynner og sjelesørger. Men vi ville ikke bare se bakover. Vi ville også gi et faglig bidrag som presenterte aktuell teori og refleksjon knyttet til forståelsen av sjelesorgfaget. Derfor inneholdt jubileumsnummeret også en bolk med overskriften «Arven og videreføringen». Det er her min artikkel hører hjemme: «Guds hjerte og menneskets sjel. Momenter til analyse av sjelesorgens teologiske og dynamiske egenart».

I forbindelse med opptrykket nå omtrent 25 år seinere har jeg lest teksten igjen. Det er mange år siden sist. Underveis i alle disse årene har jeg stadig opplevd at artikkelen har dukket opp på nye pensumoversikter og litteraturlister på sjelesorgutdanninger i Norge og i våre naboland – i akademiske studier, på bibelskoler og seminarer og i ulike kurssammenhenger. Det har gledet meg at så mange har funnet teksten verdifull i bruk, både som innføring i sjelesorgens teori og som inspirasjon til egen praksis.

Hvordan opplever jeg selv teksten etter så mange år? Har mye endret seg i sjelesorgfaget eller i mine egne refleksjoner siden den gang? Det var en interessant erfaring å lese artikkelen på nytt. Noen overraskelser her

og der, enkelte spørsmålstegn og noen etterlysninger i margin. Jeg kan ikke kommentere på enkeltheter, men sammenfatter noen ettertanker som meldte seg underveis i lesningen.

Refleksjoner i retrospekt

1) *Den aktuelle konteksten*: Institutt for Sjelesorg (IFS) utgjør det faglige miljøet og den sosiale konteksten som artikkelen er blitt til i. Det farger framstillingen, og mye kunne vært sagt om dette. Her begrenser jeg meg til å peke på et forhold som slo meg da jeg leste teksten på nytt.

Mennesker som kommer til IFS for sjelesorg, har oftest en rimelig avklart oppfatning om hva de ønsker å fokusere på i samtalene. De er ofte godt i gang med bearbeidingen og motivert for å jobbe videre i prosesser som ofte vil gå over flere samtaler. Poenget er nå dette: Denne typen sjelesorg – flere planlagte samtaler, borte fra hjemmemiljøet, prosess over tid, klare rammer etc. – representerer *en spesiell form for sjelesorg* og slett ikke den eneste. Heldigvis finnes det et rikt tilfang av nyere sjelesorglitteratur som tydeliggjør dette: Veldig mye sjelesorg skjer mer spontant og uformelt, innenfor helt andre rammer og på mange ulike arenaer: over bordet på kirkekaffen, i sorggruppa, mellom reolene i butikken, på vei hjem fra kirkekonserten, på konfirmantleiren, i samtalegruppa og så videre. Når man skriver om sjelesorg, er det viktig å ha dette mangfoldet for øye. Det representerer muligheter og utfordringer som kan være nokså forskjellige fra den «klassiske» situasjonen med avtalt time på sjelesørgerens kontor. Jeg savner at dette kommer tydelig til uttrykk i min tekst. Ikke alt jeg skriver, er like relevant og viktig på alle sjelesorgarenaer. Modum Bad-konteksten har rom, rammer og forutsetninger som mangler i mange andre sammenhenger.

Denne typen sjelesorg – flere planlagte samtaler, borte fra hjemmemiljøet, prosess over tid, klare rammer etc. – representerer en spesiell form for sjelesorg og slett ikke den eneste.

2) *Psykologien som samtalepartner*: Fagmiljøet på IFS lever i nært naboskap med det psykoterapeutiske fagmiljøet på Modum Bads psykiatriske sykehus. I arbeidet med å utvikle sjelesørgerisk kompetanse, representerer dette naboskapet en stor og verdifull ressurs. Psykovitenskapelig kunnskap, kanskje særlig religionspsykologiske og psykoterapeutiske innsikter, blir viktige redskaper i sjelesørgerens bestrebelser på å tilegne seg en velbegrunnet menneskekunnskap og best mulig forståelse for de prosessene som skjer i samspillet mellom sjelesørger og konfident. Denne typen kunnskap preger min tekst på mange ulike måter, kanskje tydeligst i det jeg skriver om det dynamiske samspillet i sjelesorgprosessen. I det store og hele vedstår jeg meg det jeg her

skriver. Jeg er takknemlig for all den verdifulle kunnskapen som naboskapet med det psykoterapeutiske fagmiljøet har gitt. Min egen praksis gjennom mange år har overbevist meg om at vi som sjelesørgere har mye å lære som er av stor betydning, særlig i sjelesorg som går over lengre tid og berører dyptgående og sårbare livserfaringer.

Når det er sagt, kjenner jeg samtidig på et forbehold og en viss uro nettopp her: Er det ikke noe som mangler? Bli ikke perspektivet for smalt, kanskje ensidig? Jeg spør meg selv om ikke et for ensidig fokus på psykologisk kunnskap kan gjøre oss svaksynte for andre, ikke-psykologiske dimensjoner i menneskers livserfaring. Hvis psykoterapeutisk kunnskap dominerer hele synsfeltet, kan det nokså ubemerket drive oss inn i en introvert psykologiserende individualisme som ikke tar sosiale, kulturelle og politiske maktforhold på alvor. Det er jo ikke mulig å forstå «hiin enkelte» uten å ta på alvor den grunnleggende betydningen som kulturelle mønstre, religiøse tradisjoner og sosiale maktforhold har.

Jeg spør meg selv om ikke et for ensidig fokus på psykologisk kunnskap kan gjøre oss svaksynte for andre, ikke-psykologiske dimensjoner i menneskers livserfaring.

Dette handler bl.a. om sjelesorgens *systemkritiske* stemme knyttet til det som gjerne kalles *sjelesorgens profetiske dimensjon*. I nyere sjelesorglitteratur er dette anliggendet i mange sammenhenger løftet fram som vesentlig. Sjelesorgen har et ansvar for å synliggjøre og kritisere maktforhold og handlingsmønstre i kirken og i samfunnet som bidrar til å skape og opprettholde urett, undertrykkelse og lidelse. I vår sjelesorgtradisjon er dette anliggendet ganske dårlig ivaretatt. Skulle jeg skrevet teksten om igjen, ville jeg derfor prøvd å fokusere tydeligere på denne typen utfordringer. Moderne sjelesorgteori gir her et rikelig tilfang av relevant stoff. Psykologisk innsikt er nødvendig, men ikke tilstrekkelig. Kritiske perspektiver fra kulturfagene, fra sosiologi, filosofi, sosialantropologi med flere må akkompagnere psykologien og slik utvide sjelesorgens kunnskapsbase.

3) *Det grunnleggende grepet*: Artikkelenes hovedperspektiv er knyttet til samspillet mellom de to metaforene «Guds hjerte» og «menneskets sjel». Gjensynet med dette grunnleggende grepet var spennende. Jeg synes fortsatt det gir god mening, ikke minst fordi det ivaretar og markerer et tydelig *teologisk* fokus for sjelesorgen: I alle våre anstrengelser for å gjøre godt sjelesørgerisk arbeid handler det grunnleggende sett ikke om oss. Det handler om *den treenige Gud og hans gjerninger i verden*. Her «synger» kirkens forkynnelse og den kristne sjelesorgen samme evangeliske sang: Gud er ikke fjern og bortvendt fra verden, men lidenskapelig involvert i klodens og menneskers liv. Over alt kjemper han

for rettferdighet og rett. Han vil frelse, forsonne og frigjøre. Derfor banker «Guds hjerte» for verden, derfor bøyer han seg mot jorden og søker «menneskets sjel». Det er sjelesørgerens kall å være tjener for dette møtet mellom «Guds hjerte» og «menneskets sjel».

Det er nødvendig for sjelesorgen å holde ved like og fordype dette grunnleggende teologiske perspektivet. De siste tiårene har det kommet mye ny teologisk litteratur som arbeider med innholdet i en trinitarisk gudstro på måter som er erfaringsnære og sjelesørgerisk relevante. Dette finner man innenfor både systematisk og praktisk teologi. I en nyskriving av teksten ville jeg gitt dette enda større plass og supplert litteraturhenvisningene med gode lesetips.

4) *Et hermeneutisk-narrativt perspektiv*: I den sjelesørgeriske samtalen møtes (minst) to verdener, konfidentens livsverden og sjelesørgerens. Skal gode ting skje, forutsetter det utvikling av elementer til en felles forståelse av den virkeligheten som deles. Min tekst viser at dette på flere måter er en komplisert og utfordrende prosess. Muligheter for avsporing og misforståelser er rikelig til stede. For å klargjøre noen viktige elementer i denne prosessen foreslår jeg altså en *hermeneutisk forståelse* av samspillet i den sjelesørgeriske prosessen og kombinerer dette med et *narrativt perspektiv*. Dette opplever jeg stadig som fruktbart, med tanke på både teoretisk refleksjon og sjelesørgerisk praksis.

Det sentrale navnet for meg i denne sammenhengen er den innsiktsfulle og utfordrende amerikanske sjelesorglæreren *Charles V. Gerkin*. Det var en faglig aha-opplevelse for meg da jeg for alvor begynte å lese hans bøker tidlig på 1990-tallet. Det er ikke vanskelig å se at han har satt tydelige spor i min tekst. Den hermeneutiske filosofien gir oss fruktbare begreper til klargjøring av hva «forståelse» er, og hvordan pålitelig innsikt og forståelse kan etableres og videreutvikles i rammen av en sjelesørgerisk prosess. Sammen med narrativ teori slik den utfoldes i både teologisk og psykologisk tenkning, gir dette et markert fokus på «fortellingen» som sjelesørgerisk hovedarena. Det er primært her sjelesørgeren møter konfidenten: Midt i «fortellingen om livet» og de konfliktfylte dynamiske kreftene og relasjonene som utfolder seg der. Selv om min tekst bare berører et lite utvalg av problemstillinger knyttet til denne hermeneutisk-narrative tilnærmingen, synes jeg den får fram viktige poenger. Den gir grunnleggende rammer for teologisk tenkning samtidig som den åpner for integrasjon av innsikter fra et bredt spekter av human- og sosialvitenskaper.

Den hermeneutiske filosofien gir oss fruktbare begreper til klargjøring av hva «forståelse» er, og hvordan pålitelig innsikt og forståelse kan etableres og videreutvikles i rammen av en sjelesørgerisk prosess.

5) *Det teologiske fundamentet*: Forutsetningen for at de to metaforene skal fungere etter sin hensikt, er den teologiske grunnposisjonen som jeg prøver å tegne ut i artikkelen. Nøkkelordene her er *dynamisk trinitarisk teologi* med *inkarnasjonen* i sentrum. I teksten har jeg prøvd å sammenfatte dette i formuleringen «den jord-vendte kjærlighetens kjempende Gud». I sammenhengen skal det leses som en kristologisk formulering med kors og oppstandelse som omdreiningspunkt. Dette er for meg helt avgjørende med tanke på sjelesorgens egenart. Sjelesørgere har utvilsomt mye å lære fra en lang rekke fag som studerer menneskelig erfaring. Men ingenting av dette kan erstatte eller må fortrenge arbeidet med den grunnleggende teologiske refleksjonen. Hvis jeg skulle bearbeidet eller revidert teksten i dag, ville jeg lagt enda mer vekt på å utfolde og utdype dette teologiske anliggende. Her må jeg nøye meg med noen få stikkord som antyder en retning:

- a) *En Gud for alt som lever*: Jeg frykter at vi altfor lenge har vært risikabelt antroposentriske i vår teologi. Alt har dreid seg om relasjonen mellom Gud og menneske. Min metaforikk kan lede i samme retning.

Vi beveger oss kollektivt mot et «point of no return». Dette skaper uro og angst. Livsmot og framtidstro er truet. Håpet har vanskelige kår.

Derfor er det avgjørende at «menneskets sjel» sees i sin skapelsesgitte sammenheng. Mennesket er en gylden tråd i den store økologiske veven. Uten en levende natur, ingen levende (menneske)sjel. Dette øko-teologiske perspektivet må innarbeides også i sjelesorgens teologi. Vi trenger en *bio-sentrisk teologi*. I 2018 ser vi det mye klarere enn i 1994: Vi

beveger oss kollektivt mot et «point of no return». Dette skaper uro og angst. Livsmot og framtidstro er truet. Håpet har vanskelige kår. Det er nødvendig å innarbeide dette perspektivet i en trinitarisk teologi for sjelesorgen. Det opplevdes ikke særlig påtrengende i 1994, men nå er det nødvendig teologisk og relevant sjelesørgerisk.

- b) *Et fellesskap å leve i*: I artikkelen skriver jeg lite om hva det innebærer at sjelesorgen er forankret i og springer ut av den kristne menigheten som *sosialt og sakramentalt fellesskap*. Det er en mangel som med fordel kunne rettes på. I en kultur som opphøyer individet, som sliter tungt med å skape livskraftige fellesskap, og som plages dypt med ensomhet, oppleves det som særlig viktig å tenke sjelesorg og menighet sammen. I en bærekraftig teologi for sjelesorgen hører *ekklesiologien* nødvendig med. Det samme gjelder selvsagt også for den *teologiske antropologien*. Selv om jeg berører mange elementer i et teologisk menneskesyn underveis i min tekst, har ikke dette fått den

plass det fortjener. Sjelesorgens teologiske forankring og fundament blir først tydelig når teologi, antropologi og ekklesiologi veves sammen i et stykke.

Sjelesorgens teologiske forankring og fundament blir først tydelig når teologi, antropologi og ekklesiologi veves sammen i et stykke.

6) *Sjelesørgerens person*: Det står lite i teksten om sjelesørgerens person og den betydningen denne har i sjelesorgen. Dette kjenner jeg nå som en mangel. Det hører utvilsomt med i bildet som en vesentlig faktor. Om dette kunne mye skrives – om kunnskaper, kompetanse, personlige kvaliteter etc. Jeg begrenser meg i stedet til noen få momenter som jeg synes er særlig viktige; kanskje går det an å si at det handler om den faglige kompetansens basis eller «innerside».

For det første: Den kristne sjelesørger lever *i og sammen med* fellesskapet i den troende menighet – regelmessig gudstjenesteliv, forkynnelse og sakramentsforvaltning hører med som grunnutrustning for sjelesørgere. Dernest: Sjelesørgeren er en person som lever med *de bibelske tekstene*. Hun eller han kjenner de kristne grunnsymbolene, de bærende metaforene og fortellingene og kan anvende dem på en troverdig måte i møte med nåtidig livserfaring. I nær sammenheng med dette øver sjelesørgeren seg regelmessig på å åpne sin egen livserfaring for Gud i *personlig bønn*. Av egen erfaring anbefaler jeg også gjerne «åndelig lesning» og meditasjon over tekster fra den kristne spiritualitetens rike kilder. Her finnes uvurderlige skatter av sjelesørgerisk erfaring. Det samme gjelder ulike former for åndelig veiledning der kontakten med min egen livs- og troserfaring kan fordypes og selvinnsikten styrkes. I en drøfting av sjelesorgens teologiske og dynamiske egenart hører også denne siden av sjelesørgerens person utvilsomt med.